

Magdalena Filipek

Akademia Ekonomiczna w Katowicach

MNIEJSZOŚCI NARODOWO-ETNICZNE W ROZSZERZONEJ UNII EUROPEJSKIEJ

1. Wstęp

Europa jest kontynentem o powierzchni 10,5 mln km², zamieszkanym w przybliżeniu przez 729 mln ludzi¹. W krajach członkowskich Unii Europejskiej mieszka obecnie (przed 1 maja 2004 r.) około 30 mln obywateli mówiących językiem mniejszościowym bądź regionalnym².

Pojęcie mniejszości narodowych nie doczekało się dotychczas powszechnie obowiązującego zdefiniowania. W prawie międzynarodowym nie funkcjonuje jedna, legalna definicja tego terminu, choć różne akty prawne używają takich określeń, jak: mniejszości etniczne, religijne czy językowe, pochodzenie narodowe czy rasowe³. Łączne posługiwanie się terminami „mniejszość narodowa” czy „mniejszość etniczna” stwarza trudności w konkretnej interpretacji tych pojęć. Pojęcia te nie są jednoznaczne. „Mniejszość etniczna” jest pojęciem szerszym⁴. Uregulowania prawne nie precyzują bliżej ich definicji, ani jakim kryteriom powinny odpowiadać osoby nimi objęte. Jest to podejście pragmatyczne. Wynika ono z trudności w sformułowaniu możliwej do przyjęcia, jednej definicji pojęcia mniejszości narodowych. Nawet Europejska konwencja ramowa o ochronie mniejszości narodo-

¹ *Spacerkiem po Europie, Mały atlas Unii Europejskiej*, „Super Express” 2002, s. 3.

² P.M. Falcon, E. Mariotti, *Mniejszości etniczne w Europie, ich rola i prawa w społeczeństwie*, [w:] *Wielokulturowość – problem czy bogactwo?*, Fundacja im. F. Eberta, Gliwice 1994, s. 21-22.

³ Międzynarodowy pakt praw obywatelskich i politycznych, DzU 1977 nr 38, poz. 168, art. 27; Międzynarodowa Konwencja w sprawie likwidacji wszelkich form dyskryminacji rasowej, DzU 1969 nr 25, poz. 187, 188, art. 1.

⁴ B. Mikołajczyk, *Mniejszości w prawie międzynarodowym*, Katowice 1996, s. 15; K. Kwaśniewski, *Socjologia mniejszości a definicje mniejszości narodowych*, *Sprawy Narodowościowe*, t. 1, 1992, PAN, Zakład Badań Narodowościowych, Poznań 1992, s. 5-12.

wych (z 1995 roku) nie podaje definicji terminu „mniejszości narodowe”. Nie osiągnięto bowiem konsensu, na który przystąpiłyby wszystkie państwa członkowskie Rady Europy. Próby skonstruowania jednej uniwersalnej definicji mniejszości narodowych na skalę europejską są jednak wciąż podejmowane. Świadczą o tym np. raport Oldricha Andryseka w sprawie definicji mniejszości narodowych, studium Francesco Capotortiego o prawach osób należących do mniejszości etnicznych, religijnych i językowych czy raport Gudmundura Alfredssona z 1991 r. „Równość i niedyskryminacja”, przygotowany dla Rady Europy⁵. Definicje te nie spotkały się jednak do tej pory z szerszą akceptacją państw europejskich, te bowiem – w obronie swych interesów – bardzo ostrożnie odnoszą się do wszelkich projektów powyższej definicji. Jej brak (w prawie międzynarodowym bądź w prawie poszczególnych państw) w dużym stopniu utrudnia powszechną ochronę mniejszości narodowych, ale nie czyni jej niemożliwą.

Jedyna na świecie instytucja ponadnarodowa pochodząca z wyborów powszechnych – Parlament Europejski – preferuje określenie „grupa ludnościowa”. Pojęcie „mniejszości” może być bowiem stosowane w różnym kontekście (np. osoby w starszym wieku). Członkiem grupy ludnościowej jest każdy, kto deklaruje przynależność do danej grupy. To właśnie grupy ludnościowe są przedmiotami prawnymi, choć partnerami do rozmów są państwa członkowskie Unii Europejskiej. Głównym problemem jest to, że mniejszości są często ignorowane⁶.

Wspólnota Europejska wypowiada się raczej za uznawaniem grup ludnościowych i za potwierdzaniem koniecznej przy tym aktywnej ochrony tych mniejszości. Parlament Europejski nie zajmuje bezpośredniego stanowiska co do „prawa samostanowienia” mniejszości, ponieważ mogłoby to podważać integralność terytorialną państw członkowskich lub zagrażać ich wewnętrznemu bezpieczeństwu. Stoi jednak na stanowisku, iż władza powinna być podzielona proporcjonalnie między większość i mniejszościowe grupy danego społeczeństwa. Należy zapewnić wszystkim grupom ludności współuczestniczenie w sprawowaniu władzy⁷. Chodzi o rzeczywistą współpracę i wymianę kultur. Do tego muszą być tworzone także przesłanki instytucjonalne, umożliwiające mniejszościom respektowanie należnych im praw⁸.

Obecnie Europę postrzega się jako obszar wielu kultur. Społeczeństwa są coraz bardziej zróżnicowane. Coraz więcej ludzi odkrywa swoją przynależność do jakiejś

⁵ Tamże, s. 76.

⁶ R. Lehmann, *Dlaczego mniejszości wymagają szczególnej ochrony w społeczeństwie?*, [w:] *Wielokulturowość...*, s. 108.

⁷ B. Gronowska, *Rada Europy wobec problemu mniejszości narodowych*, „Sprawy Międzynarodowe” 1991 nr 10, s. 11; S. Kux, *Międzynarodowe podejście do problemu mniejszości narodowych*, „Sprawy Międzynarodowe” 1992 nr 7-12, s. 12-16.

⁸ *Wielokulturowość...*, s. 25-26.

grupy kulturowej czy religijnej. Każda mniejszość chce pielęgnować własne tradycje, własną kulturę. Mniejszości wymagają zatem szczególnej ochrony w społeczeństwie⁹, i nie chodzi tu jedynie o przejaw tolerancji¹⁰.

W maju 2004 r. Polska stała się członkiem Unii Europejskiej, a mniejszości narodowe mieszkające na terytorium RP automatycznie stały się integralną częścią unijnej społeczności mniejszościowej. Wywoła to z pewnością wiele nowych problemów. Ujawnią się zjawiska nie skupiające dotąd na sobie większej uwagi. Dlatego tak ważne w dniu dzisiejszym staje się zdiagnozowanie skali zjawiska mniejszości narodowo-etnicznych z punktu widzenia wszystkich krajów unijnych oraz zastanowienie się, jak problem ten będzie kształtował się po 1 maja 2004 roku.

2. Mniejszości narodowo-etniczne w krajach Unii Europejskiej do 1 maja 2004 r.

Mimo iż kraje Unii Europejskiej charakteryzują się jednorodnością etniczną (poza nielicznymi wyjątkami), nie oznacza to, że w krajach tych w ogóle nie występuje problem mniejszości narodowych. W XX w. także Europa Zachodnia podlegała ciągłym transformacjom. Główną przyczyną tego zjawiska należy szukać w masowej imigracji zarobkowej ludności uboższej do bogatszych krajów Unii. Część z nich z biegiem czasu postanowiła osiedlić się w nowym miejscu na stałe. W ten sposób powstawały nowe mniejszości narodowe. Rok 1989¹¹ przyniósł nową falę emigrantów do Europy Zachodniej.

Większość krajów należących do Unii Europejskiej to państwa charakteryzujące się dominacją jednego języka. Wyjątek może stanowić np. Belgia, powstała jako państwo w 1830 r. (na styku holenderskiego i francuskiego obszaru językowego). Ludność Belgii składa się z Flamandów (około 56-57% społeczeństwa) oraz z francuskojęzycznych Walonów (około 32%). W Belgii spotkać można także mniejszość niemiecką, stanowiącą prawie 1% ludności kraju. Od 1963 r. konflikty etniczne spowodowały podział Belgii na cztery strefy etniczne: francuską (walońską), flamandzką, niemiecką i na Brukselę, formalnie dwujęzyczną z przewagą języka francuskiego. Od XIX w. Belgia jest celem masowej migracji obcokrajowców. Obecnie w strukturze obcokrajowców Belgii przeważają: Włosi, Marokańczycy, Turcy i Hiszpanie. Spotkać można także mniejszość polską.

Kraje Unii Europejskiej to przede wszystkim kraje o dość jednorodnej strukturze narodowościowej, w porównaniu np. z krajami Europy Środkowo-Wschodniej.

⁹ Tamże, s. 106, 114.

¹⁰ Tolerancja – uznawanie czyichś poglądów, wierzeń, upodobań, czyjegoś postępowania, różniących się od własnych; to wyrozumiałość; http://republika.pl/a_mielczarek/up_r/index.htm, Uprzedzenia, 2001; A. Gierek, *Fizyka, życie i dusza*, Monachium 1985, s. 295.

¹¹ Przyczyna: zmiany ustrojowe Europy Środkowo-Wschodniej.

Jedynie w Hiszpanii (czy Luksemburgu) występują liczniejsze mniejszości narodowe. **W Hiszpanii** około 70-72% mieszkańców posługuje się językiem hiszpańskim. Południowo-wschodni region Hiszpanii (Katalonię) zamieszkują Katalończycy. Stanowią oni około 16-20% ludności tego kraju. We wschodniej części północnego wybrzeża Hiszpanii żyją Baskowie (około 2,3% społeczeństwa). Mniejszości narodowe w Hiszpanii stanowią prawie 28% ludności. Porównywalny poziom tego wskaźnika wśród krajów unijnych występuje jedynie **w Luksemburgu** – około 23-25%. W Luksemburgu pełnoprawnymi językami urzędowymi są niemiecki i francuski. Większość osób jest dwujęzyczna. Mniejszości narodowe Luksemburga to m.in. mniejszość portugalska (około 10% ludności), mniejszość włoska (około 5%), francuska (około 3%), belgijska (około 3%), turecka i hiszpańska.

We Francji język francuski jest językiem ojczystym mniej więcej dla 85-90% ludności tego kraju. Mniejszości językowe występują jedynie na peryferiach Francji: Bretończycy (około 1,5% ludności Francji), Baskowie. W rejonach przygranicznych można spotkać także takie mniejszości, jak: Alzacczycy i Lotaryngijczycy (około 2% ludności kraju), Katalończycy (około 0,5%), Flamandowie. Według spisu z 1982 r. we Francji zarejestrowanych było 3680 tys. obcokrajowców. Stanowili oni 6,8% ludności kraju. Obecnie wskaźnik ten kształtuje się na poziomie około 6,4%. Główne skupisko obcokrajowców znajduje się w aglomeracji paryskiej.

W Niemczech zjawisko mniejszości narodowych praktycznie nie występowało do końca lat pięćdziesiątych XX w. W latach sześćdziesiątych zaobserwowano falę napływu imigrantów na obszary ówczesnego RFN. W 1990 r. na terytorium RFN było już 5241,8 tys. obcokrajowców¹², a na obszarze NRD – ponad 190 tys. Obecnie przykładem wielokulturowego miasta w Niemczech jest Frankfurt, gdzie mieszkają ludzie ze 165 krajów¹³. Liczba obcokrajowców w Niemczech zmniejszyła się w 2000 r. o 0,6% (w 1999 r. wzrosła o 0,3%). Pod koniec 2000 r. w Niemczech przebywało 7 296 817 cudzoziemców (jako zamieszkałych, zameldowanych); z tego 3 959 290 mężczyzn i 3 337 527 kobiet. Dla porównania: w roku 1999 liczba obcokrajowców wynosiła 7 343 591 osób, a w 1998 r. – 7 319 593. Za obcokrajowca w Niemczech uważa się osobę, która mieszka na terytorium tego kraju, ale nie ma niemieckiego obywatelstwa. Pojęcie narodowości jest w tym przypadku równoznaczne z pojęciem obywatelstwa; opozycję stanowi pojęcie „cudzoziemiec” (obcokrajowiec). Obywatele obcego pochodzenia stanowią w Niemczech około 5-9% społeczeństwa¹⁴. Więcej niż jedna trzecia ludności obcego po-

¹² A. Maryański, *Narodowości świata*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 1994, s. 16.

¹³ Luderwaldt, *Możliwości kształtowania współżycia grup etnicznych przez samorząd lokalny na przykładzie miasta Frankfurt nad Menem*, s. 120-121.

¹⁴ Według statystyk niemieckich – około 8-9%; według statystyk polskich – około 5%; www.panstwaeuropy.prv.pl; Europa.gery.pl; <http://www.eurodialog.org.pl/ed/2/beitz.html>.po; Steffen Beitz, *Obcokrajowcy w Niemczech*, s. 1.

chodzenia w Niemczech pochodzi z Turcji. W ostatnich latach wzrósł udział obywateli krajów wschodnioeuropejskich¹⁵. Obecnie około 30% obcokrajowców żyje w Niemczech od 20 i więcej lat. Połowa mieszkańców obcego pochodzenia przebywa w RFN od przeszło dziesięciu lat. Ludność obcego pochodzenia koncentruje się głównie wokół regionalnych ośrodków przemysłowych, zwłaszcza w Północnej Nadrenii-Westfalii, Badenii Württembergii, w dorzeczu Rhein-Main-Neckar i w zachodniej części Berlina. Na tych terenach żyje trzy czwarte wszystkich osiadłych cudzoziemców. Co drugi z obcokrajowców mieszka w miastach liczących powyżej 100 tys. mieszkańców. Najwyższy 30% udział ludności obcego pochodzenia ma wspomniany już Frankfurt nad Menem. W Stuttgarcie obcokrajowcy stanowią 23,8%, a w Monachium – 23,4%¹⁶. Obcokrajowcy w Niemczech nie tylko wzbogacają kulturalne i społeczne życie Niemiec¹⁷, są także ważnym czynnikiem gospodarczym kraju, istotną częścią składową rynku pracy. Obecnie Niemcy stanowią około 95% ludności Niemiec. Pod koniec 2000 r. o obywatelstwo niemieckie starało się w sumie ponad 6 mln obcokrajowców¹⁸.

W Szwecji do niedawna jedyną mniejszością byli Lapończycy. Jednak w ostatnich latach do Szwecji napływali obcokrajowcy w poszukiwaniu pracy, co znacznie zmieniło strukturę etniczną tego państwa. W 1988 r. w Szwecji przebywało już około 334 000 obcokrajowców, głównie Finów. Obecnie mniejszość fińska kształtuje się na poziomie prawie 3%, a Lapończycy stanowią prawie 2% społeczeństwa. W Szwecji można spotkać także m.in. mniejszość jugosłowiańską, norweską, polską czy turecką.

W Finlandii Finowie stanowili w 1990 r. 93,5% ludności tego kraju. Wskaźnik ten do dzisiaj utrzymuje się na tym samym poziomie. Liczącą się mniejszością jest grupa szwedzka, stanowiąca pozostałość po wielowiekowym panowaniu szwedzkim. Do dzisiaj język szwedzki jest drugim obok fińskiego językiem urzędowym tego kraju. W 1900 r. Szwedzi stanowili 12,3% ludności Finlandii, w 1990 r. – 5,9%, obecnie – także około 6%. Mniejszość szwedzka zamieszkuje przede wszystkim pas nadbrzeżny nad Zatoką Fińską. Na dalekiej północy żyją także Lapończycy.

Włochy to kraj niemal jednolity etnicznie. Dla około 95-99% mieszkańców kraju włoski jest językiem ojczystym. We Włoszech wyróżnić można m.in.: mniejszość niemiecką, francuską, chorwacką i grecką. Około 2,7% społeczeństwa stanowią Sardyńczycy, około 1,3% – Retoromanie. Od niedawna Włochy stały się także terenem imigracji zarobkowej obcokrajowców. Są to głównie Marokańczycy,

¹⁵ Tamże, s. 1.

¹⁶ <http://www.eurodialog.org.pl/ed/2/beitz.html>; S. Beitz, *Obcokrajowcy w Niemczech*, s. 2.

¹⁷ W. Lesiuk, *Duńsko-niemieckie doświadczenia w rozwiązywaniu problemów etniczno-narodowościowych na pograniczu z perspektywy polskiej*, Opole 1997, rozdz. IV, s. 96.

¹⁸ Der Fischer Weltalmanach – Zahlen, Daten, Fakten, Aktuell Kompetent Zuverlässig 2002.

Albańczycy, Polacy i Filipińczycy. Obecnie mniejszości narodowe we Włoszech stanowią około 6% ludności Włoch.

W Grecji mniejszości narodowe stanowią około 2-5% ludności kraju. Są to przede wszystkim Turcy, Macedończycy i Albańczycy. Mniejszość turecka skupia się na północnym wschodzie. Macedończycy zamieszkują górskie tereny w pobliżu styku granic z Albanią i Macedonią, a mniejszość albańska żyje głównie w Epirze¹⁹.

W Portugalii występuje niemal absolutna jednorodność etniczna. Portugalczycy stanowią w swoim kraju około 99-99,5% jego ludności. Także Dania i Irlandia to kraje jednolite narodowościowo. **W Danii** Duńczycy stanowią około 97% ludności. (pozostałe 3% to przede wszystkim imigranci z innych krajów skandynawskich, mniejszość turecka, jugosłowiańska, Brytyjczycy oraz Eskimosi), **w Irlandii** około 95% społeczeństwa to Irlandczycy²⁰.

Mniej więcej dla 98% obywateli **Austrii** język niemiecki jest językiem ojczystym. W ostatnich latach do Austrii napływali dość licznie imigranci zarobkowi, głównie z Jugosławii i Turcji, ale także z Polski, Węgier i innych krajów. Liczba obcokrajowców mieszkających w Austrii wyniosła na koniec 2000 r. – 761 400. Najważniejsze kraje pochodzenia cudzoziemców to Jugosławia – 341 900 osób, Turcja – 134 200, pozostali – 285 300. Liczba przyznanych obywatelstw austriackich w 2000 roku – 24 000²¹. Mniejszości narodowe w Austrii szacuje się obecnie w przybliżeniu na 9% ludności. Największy udział w strukturze etnicznej cudzoziemców ma mniejszość jugosłowiańska (ponad 4%) i mniejszość turecka (prawie 2%).

Holandia jest także krajem jednolitym etnicznie. Holendrzy (wraz z Flamanami) stanowią tu około 95% ludności kraju. Na północy kraju (Fryzja) mieszka ludność mówiąca językiem fryzyjskim, zbliżonym do holenderskiego. Od lat sześćdziesiątych XX w. w Holandii zaczęli pojawiać się robotnicy cudzoziemscy. W 1991 roku w Holandii przebywało około 642 000 obcokrajowców, głównie Turków i Marokańczyków. Występują także imigranci, m.in. z Niemiec, Hiszpanii czy Portugalii.

W Wielkiej Brytanii do II wojny światowej nie było w zasadzie mniejszości narodowych. Pojęcie Brytyjczyków jest bardzo szerokie, dlatego trudno jest jednoznacznie określić udział mniejszości narodowych w ich strukturze etnicznej. Wielka Brytania to kraj bardzo specyficzny z punktu widzenia narodowościowego. Brytyjczycy dzielą się na cztery grupy narodowościowe: Anglików, Szkotów, Walijczyków i mieszkańców Irlandii Północnej. Wszystkie te grupy posługują się językiem angielskim jako ojczystym i raczej nieuzasadnione byłoby nazywanie ich

¹⁹ www.panstwaeuropy.prv.pl; www.europa.gery.pl.; A. Maryński, wyd. cyt., s. 31-36.

²⁰ www.europa.gery.pl., 2003.

²¹ Der Fischer Weltalmanach – Zahlen, Daten, Fakten, Aktuell Kompetent Zuverlässig – 2001, s. 711; http://www.brh-gov-pl.or.at/WEHPL/inf07_5.htm, Praca w Austrii, Przedłużenie zezwolenia na pracę, Befreiungsschein, s. 1-3.

mniejszościami narodowymi. Obok tych grup funkcjonują oczywiście mniejszości narodowe, jednak ich liczba i struktura są obecnie trudne do oszacowania. Skład narodowościowy Wielkiej Brytanii można więc przedstawić następująco: Anglicy (około 76%), Szkoci (około 9%), Walijszczyki (około 5%), Irlandczycy (około 4%), mniejszości narodowe (około 6%)²².

3. Mniejszości narodowo-etniczne w krajach przystępujących do Unii w maju 2004 r.

Polska jest przykładem państwa, które ewoluowało od kraju wielonarodowego do prawie jednolitego etnicznie. Stało się tak w dużym stopniu w wyniku zmienności granic. W XVIII w. Rzeczpospolita Obojga Narodów była państwem bardzo zróżnicowanym etnicznie. Także po I wojnie światowej odrodzoną Polskę w okresie międzywojennym nazwać można państwem wielu narodów. Udział Polaków w zaludnieniu państwa w 1931 r. wynosił około 65%²³. W latach 1918-1939 (II Rzeczpospolita) najliczniejsze mniejszości tworzyła w tym okresie ludność pochodzenia ukraińskiego (około 16%), żydowskiego (około 10%), białoruskiego (około 6%) i niemieckiego (prawie 2,5%).²⁴ Sytuacja ta zmieniła się drastycznie po 1945 r. Obecnie (według spisu 2002 r.) 96,74% obywateli mieszkających w Polsce opowiedziało się za polską narodowością, 1,23% – przyznało się do narodowości innej niż polska, a narodowości 2,03% obywateli nie udało się ustalić. Mniejszości narodowe według najnowszych danych liczą w RP około 472 000 osób. Ich faktyczna liczba może być jednak znacznie wyższa, choćby ze względu na istniejącą prawie 775-tysięczną populację, której faktycznej narodowości nie udało się obecnie ustalić. Istnieje duże prawdopodobieństwo, iż znaczna część tej grupy spisowej zataiła bądź przemilczała swoją przynależność narodowościową. Najliczniejsze mniejszości narodowościowo-etniczne w Polsce to obecnie: mniejszość niemiecka (152 900 osób; 32,43% mniejszości), białoruska (48 700; 10,33%), ukraińska (31 000; 6,57%), Ślązacy²⁵ (173 200; 36,72%), Romowie, Rosjanie, Łemkowie, Litwini, Kaszubi²⁶, Słowacy, Żydzi, Ormianie, Czesi, Tatarzy, Karaimi i inni²⁷.

Obok Polski historycznie wielonarodowym krajem była również Czechosłowacja. Wynikało to z założeń jej powstania – jako państwa dwóch narodów. Od 1993 r.

²² A. Maryański, wyd. cyt., s. 36-47; www.panstwaeuropy.prv.pl; www.europa.gery.pl; obliczenia własne.

²³ A. Maryański, wyd. cyt., s. 19-20.

²⁴ G. Babiński, T. Paleczny, *Zbiorowy portret Polaków*, Kraków 1997, „Mniejszości narodowe i etniczne w Polsce”, s. 193-194, 198.

²⁵ Ślązacy obecnie nie są traktowani jako mniejszość narodowa.

²⁶ Kaszubi zostaną prawdopodobnie uznani za jedyną formalną mniejszość językową w Polsce.

²⁷ Internetowy raport 2003 ze Spisu Powszechnego 2002.

Czechy i Słowacja są znów oddzielnymi państwami. W Czechach do końca II wojny światowej drugą co do wielkości grupą narodowościową (obok Czechów) byli Niemcy. Stanowili oni w 1930 r. około 29,5% ludności obecnego terytorium Czech. W roku 1950 – już jedynie około 0,5%²⁸. Obecnie Czechy zaliczają się do krajów jednolitych etnicznie. W 1930 r. Czesi stanowili 68,4% ogółu ludności, w 1990 r. – 94,9%, w 2000 r. – około 94%. Obecnie licznějšíą grupę mniejszościową w Czechach stanowią Słowacy (ponad 3% ludności²⁹). Mniejszość słowacka to mniej więcej połowa wszystkich mniejszości narodowo-etnicznych mieszkających na terytorium Czech. Drugą co do wielkości mniejszością w Czechach jest mniejszość polska. Spotkać można także inne mniej liczne mniejszości, np. węgierską, niemiecką, morawską, Ślązaków, mniejszość grecką, romską, ukraińską czy rosyjską³⁰. W związku z podziałem Czeskiej i Słowackiej Republiki Federacyjnej na dwa państwa narodowe doszło do krańcowo różnej sytuacji w statusie mniejszości narodowych w każdym z tych państw. Konstytucje bowiem obu tych krajów różnie ujęły prawodawstwo dotyczące społeczności mniejszościowych. Także relacja procentowa względem większości doznała zasadniczych zmian ilościowych. Po podziale federacyjnego państwa na dwa narodowe, w Republice Czeskiej znalazło się przeszło 95% wszystkich mieszkańców narodowości polskiej byłej Czechosłowacji³¹. Największym skupiskiem Polaków w Czechach jest Zaolzie. Mieszkało tam w 1991 r. 73,7 tys. Polaków. Stanowiło to 73,5% wszystkich Polaków mieszkających na ziemiach czeskich³².

Także Słowacja ujednoliciła swą strukturę narodowościową. W 1930 r. Słowacy stanowili 67,7% ogółu ludności. W 1990 r. było ich już 85,6%, obecnie – około 85-86%. Najlicznějšíą mniejszością narodową na Słowacji są Węgrzy. Stanowią około 10,8% ogółu społeczeństwa³³ i około 75% ogółu wszystkich grup mniejszościowych na Słowacji. Inne mniejszości narodowe to: mniejszość czeska (około 1% ludności Słowacji), mniejszość cygańska, ukraińska, polska, niemiecka i inne. Mniejszość cze-

²⁸ A. Maryański, wyd. cyt., s. 24.

²⁹ www.europa.gery.pl.

³⁰ <http://wiem.onet.pl/wiem/00c1bf.htm#s01>; <http://www.wch.cz/praca.htm>, Wydział Ekonomiczno-Handlowy Ambasady RP w Pradze, *Zatrudnianie cudzoziemców*.

³¹ S. Gawlik, *Sytuacja polskiej mniejszości narodowej w Republice Czeskiej*, s. 68-70.

³² T. Siwek, *Podział Czechosłowacji a mniejszość polska*, 1993; Sprawy Narodowościowe, seria nowa, t. 1, PAN, Zakład Badań Narodowościowych, Poznań 1992; Publikacje materiałów pokonferencyjnych na temat: *Wielokulturowość...*; S. Gawlik, *Sytuacja polskiej mniejszości narodowej w Republice Czeskiej*; opracowania J. Tortosa z 1986 roku; M. Nowicki, *Międzynarodowa ochrona praw mniejszości narodowych i etnicznych*, Warszawa 1992; S. Zahradnik, *Struktura narodowościowa Zaolzia na podstawie spisu ludności: 1880-1991*, Trzyniec 1991; A.M. Nowicki, *Bilans i zalecenia*, „Rzeczpospolita” 1993 nr 186; J. Regulski, *Jak zdobyć świadectwo moralności*, „Rzeczpospolita” 1993 nr 190.

³³ L. Meszaros, *Sytuacja mniejszości węgierskiej w Słowacji*, s. 76-77, 79; *Słowacja – w pięć lat po rozpadzie Czechosłowacji*, red. P. Bajda, Warszawa 1999, Forum Europy Środkowo-Wschodniej przy Fundacji im. St. Batorego; www.europa.gery.pl.

ska stanowi prawie 7% ogółu mniejszości. Mniejszość cygańska zamieszkuje głównie wschodnie tereny Słowacji (Spisska Nova Ves i Poprad). Mniejszość ukraińska skupia się w północno-wschodniej Słowacji (powiat Humenne i Svidnik)³⁴. Zarówno Czechy, jak i Słowacja są obecnie uważane za kraje jednorodnie etnicznie³⁵.

Następnym typowym przykładem kraju wielonarodowościowego była Jugosławia, z której terenów wywodzi się Słowenia. Łącznie wszystkie grupy etniczne stanowiły w 1981 r. 73% ludności ówczesnej Jugosławii. Słoweńcy z Macedończykami stanowili wtedy około 14% ogółu społeczeństwa³⁶. Gdy w latach 1991-1992 nastąpił rozpad byłej Jugosławii, powstały cztery nowe suwerenne państwa³⁷, m.in. Słowenia, która obecnie wraz z Polską i ośmioma innymi krajami przystępuje (w 2004 r.) do Unii Europejskiej.

Słowenia jest krajem najbardziej jednolitym etnicznie wśród republik byłej Jugosławii. Według spisu z 1981 r. – na terenach Słowenii mieszkało 90,5% Słoweńców, obecnie – około 88%. Dzięki tej jednolitości Słowenia uniknęła tragedii jugosłowiańskiej wojny domowej. Obecnie w Słowenii spotkać można także mniejszość chorwacką (około 2,7% ludności), serbską (około 2,5%), węgierską, romską czy włoską³⁸.

Krajem przystępującym do Unii w 2004 r. są także **Węgry**. To szczególny kraj, niemal jednolity etnicznie. Przed I wojną światową Węgry były także państwem wielonarodowym. Przed II wojną światową mniejszości narodowe na Węgrzech liczyły 7,9% ówczesnej ludności Węgier (około dwóch trzecich z tego stanowiła mniejszość niemiecka). W 1980 r. mniejszości wynosiły już niespełna 1% ludności, a obecnie ich liczba kształtuje się na poziomie około 3,4% społeczeństwa. Najliczniejszą mniejszością są Niemcy, stanowiący około 47% populacji mniejszościowej³⁹. Na drugim miejscu plasuje się mniejszość słowacka. Liczba Słowaków na Węgrzech wyniosła w 1980 r. 9,1 tys. osób; obecnie (2000 r.) Słowacy stanowią ponad 1% ogółu ludności (około 32% populacji mniejszościowej). Pozostałe mniejszości narodowe Węgier, mniej liczne, to: Rumuni, Chorwaci, Serbowie, Cyganie⁴⁰.

³⁴ A. Maryański, wyd. cyt.

³⁵ „Rzeczpospolita” 1997, nr 56, B. Sierszula, Czechy, Surowsze kryteria pobytu, s. 1, http://www.rp.pl/gazeta/wydanie_970307/prawo/prawo_a_2.html; „Rzeczpospolita” 1997 nr 56, B. Sierszula, wyd. cyt., s. 2, http://www.rp.pl/gazeta/wydanie_970307/prawo/prawo_a_2.html; www.europa.gery.pl.

³⁶ A. Maryański, wyd. cyt., s. 24-27.

³⁷ Chorwacja, Słowenia, Bośnia i Hercegowina oraz Macedonia. Państwo jugosłowiańskie ograniczone do dwuczłonowej federacji: Serbii i Czarnogóry.

³⁸ www.europa.gery.pl; <http://www.cro.pl/powierz.php>, O Chorwacji i Chorwatach, Ludność, Chorwacja ONLINE; <http://www.europa.gary.pl/index.php?id=chorwacja#ludność>, Europa, Europejskie Centrum Ochrony Środowiska, Chorwacja, Ludność; <http://www.wakacje.chorwacja.prv.pl/Chorwacja>.

³⁹ Niemcy stanowią około 1,6% społeczeństwa węgierskiego.

⁴⁰ www.ponstwaeuropy.prv.pl; <http://wiem.onet.pl/wiem/004c4d.htm#s01>; A. Maryański, wyd. cyt., s. 31-36.

Państwami przystępującymi do Unii Europejskiej w 2004 r. są także trzy spośród europejskich republik postradzieckich: Litwa, Łotwa i Estonia. Związek Radziecki istniał jako państwo federalne w latach 1922-1991. Składał się wtedy z republik związkowych. Według spisu z 1959 r. Rosjanie stanowili w Związku Radzieckim 54,6% ogółu ludności (w 1989 r. – 50,8%)⁴¹. W Związku Radzieckim pojęciem mniejszości narodowych określano grupy, których pewne odłamy zamieszkiwały ZSRR, główne jednak ich siedziby znajdowały się poza jego granicami. Kategoria ta obejmowała w 1989 r. około 62 mln ludzi⁴². Najliczniejszymi mniejszościami byli Niemcy, Żydzi oraz Polacy. Ich liczba kształtowała się powyżej 1 mln. Inne mniejszości to: Węgrzy, Bułgarzy, Koreańcy, Grecy, Ujgurzy i inni. Od 1991 r. republiki związkowe byłego ZSRR są suwerennymi państwami i mogą się ubiegać o przyjęcie do Unii. Zmiany struktury narodowościowej w poszczególnych państwach byłego ZSRR kształtowały się w ostatnich latach różnorodnie.

Litwę można zaliczyć do bardziej jednorodnych etnicznie krajów byłego ZSRR. W 1989 r. Litwini stanowili tam około 79,6% ludności. Na Litwie istnieją w zasadzie tylko dwie liczące się mniejszości narodowe: rosyjska i polska (odpowiednio około 9,4% i około 7,7% ogółu ludności). Mniejszość rosyjska stanowi ponad 47% ogółu mniejszości. Przeszło jedna trzecia wszystkich Rosjan mieszka w Wilnie. Mniejszość polska na Litwie skupia się głównie w jej wschodnim rejonie, który przed 1939 r. należał do Polski. Stanowi około 39% ogółu mniejszości. Obecnie (2000 r.) Litwini stanowią niewiele ponad 80% ludności Litwy. Obok mniejszości polskiej i rosyjskiej na Litwie spotkać można także Białorusinów (około 1,7% społeczeństwa) i Ukraińców (około 1%).

Na Łotwie i w Estonii zmiany struktury narodowościowej wykazują znaczne podobieństwa. W obu tych krajach aż do II wojny światowej występowała licząca się mniejszość niemiecka, w obu wystąpiły także dwie fale imigracji rosyjskiej. Obecnie Łotysze to około 52% łotewskiego społeczeństwa. Najbardziej liczącą się mniejszość stanowią Rosjanie (około 33-34% ludności; około 70% mniejszości). Inne mniejszości to: białoruska, ukraińska, polska (prawie 5% mniejszości) i litewska. W Estonii Estończycy stanowią około 65% społeczeństwa. Najliczniejszą mniejszość stanowią tam również – jak na Łotwie – Rosjanie (około 80% mniejszości)⁴³.

⁴¹ Tamże, s. 48.

⁴² Tamże, s. 51-59.

⁴³ <http://wiem.onet.pl/wiem/009efe.html#s01>; <http://www.eurodialog.org.pl/ed/aktualny/russia.html>. po; <http://www.europa.gery.pl-Rosja>; <http://wiem.onet.pl/wiem/000543.html>; <http://www.eurodialog.org.pl/ed/aktualny/lithania.html>. po; <http://www.europa.gery.pl/index.php?id=litwa#ludnosc>; <http://strony.wp.pl/wp/panstwaeuropy/p/litwa.html>; Maryański, wyd. cyt., s. 66-68, 70-75; referat Cz. Okińczycza, *Obecna sytuacja mniejszości polskiej na Litwie*, Publikacje materiałów konferencyjnych na temat: *Wielokulturowość...*, s. 86; Trybuna, *Mniejszości narodowe w mediach*, Okienko – dla siebie, 18-19 listopada 2000, nr 269, s. 3; <http://www.eurodialog.org.pl/ed/aktualny/lotwa.html>. po; <http://www.europa.gery.pl/index>.

Mniejszości narodowo-etniczne są także na **Cyprze i Malcie**. Obecnie brak jest jednak jednoznacznych danych na ten temat.

4. Wnioski

Z przedstawionego zestawienia dotyczącego mniejszości narodowych w krajach unijnych przed pierwszym maja 2004 r. wynika, iż kraje Unii Europejskiej (w porównaniu z krajami Europy Środkowo-Wschodniej) są stosunkowo jednorodne etnicznie. Wyjątek stanowią Hiszpania i Luksemburg, gdzie wyodrębnić można liczniejsze mniejszości narodowe. Ponadto w krajach Unii Europejskiej istnieje typowy kraj wielojęzyczny – Belgia. Państwa skandynawskie są na ogół także jednolite narodowościowo. Jedyne w Finlandii istnieje licząca się mniejszość szwedzka. Szczególnym przykładem jest Wielka Brytania – ze względu na szeroko rozumiane pojęcie „Brytyjczyk”, trudno jest jednoznacznie określić udział mniejszości narodowych w strukturze ludnościowej tego kraju.

Kraje przystępujące do Unii Europejskiej w 2004 r. charakteryzują się także dość jednorodną strukturą narodowościową. Wyjątek stanowią republiki postradzieckie (Litwa, Łotwa, Estonia), które przejęły w spadku po Związku Radzieckim dość liczne mniejszości narodowe rosyjskie. Na Słowacji istnieje licząca się mniejszość węgierska.

Od maja 2004 r. mniejszości narodowe żyjące w Polsce i w pozostałych krajach przystępujących do Unii Europejskiej wchodzi w skład unijnych grup mniejszościowych. Stają się tym samym częścią większej całości, mającej konkretne prawa, zagwarantowane międzynarodowymi aktami legislacyjnymi. Polska od kilku lat przygotowuje się do tego momentu, dostosowując przepisy prawne do standardów europejskich. 1 kwietnia 2001 r. stała się stroną Konwencji ramowej Rady Europy o ochronie mniejszości narodowych. Nie wszystkie jednak zasady zawarte w Konwencji znalazły w pełni odzwierciedlenie w polskim prawodawstwie. Istniejącą lukę ma wypełnić przygotowywana przez Sejm RP ustawa o mniejszościach narodowych i etnicznych w RP. Taką lukę prawną stanowić może np. art. 10 pkt 2 Konwencji, wskazujący na możliwość używania języka mniejszości narodowej przed urzędami. Prawodawstwo polskie nie przewiduje także możliwości umieszczania w języku mniejszości narodowych tradycyjnych nazw lokalnych, nazw ulic i innych oznakowań topograficznych o charakterze publicznym (kwestia ta w bardzo ograniczonym zakresie została poruszona jedynie w Rozporządzeniu Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji z dnia 18 marca 2002 r.). Nie ulega wątpliwości, że większość zapisanych w Konwencji zasad została przez Polskę wprowadzona w życie. Jednak należy mieć świadomość, iż dokument ten zawiera także za-

sady, które dotychczas nie znalazły jeszcze wystarczającego odzwierciedlenia w polskim prawodawstwie, oraz takie, które wymagają doprecyzowania bądź rozwińnięcia. Problemem istotnym jest to, iż w Polsce nie ma nadal aktu prawnego, w którym jasno by napisano, jakie mniejszości narodowe i etniczne mieszkają na terytorium RP.

Polska jest tylko jednym z krajów, które w najbliższych latach będą się borykać z coraz to nowymi kwestiami etnicznymi. W RP żyje obecnie około 472 000 osób zaliczających się do populacji mniejszościowej. To zaledwie 1,23% ogółu ludności Polski (choć z dużym prawdopodobieństwem można przyjąć, że procent ten kształtuje się na wyższym poziomie). Jednak ze względu na integrację z Unią Europejską Polska powinna dążyć do tego, aby zarówno mniejszości narodowe żyjące na terytorium RP, jak i Polacy mieszkający w krajach unijnych mieli porównywalne prawa mniejszościowe, niezależnie od tego, w którym kraju postanowili spędzić swoje życie. Przed takim wyzwaniem stoją również wszystkie „nowe” państwa członkowskie Unii Europejskiej.

Literatura

- Babiński G., Paleczny T., *Zbiorowy portret Polaków*, Kraków 1997, „Mniejszości narodowe i etniczne w Polsce”.
- Beitz S., *Obcokrajowcy w Niemczech*.
- Der Fischer Weltalmanach – Zahlen, Daten, Fakten, Aktuell Kompetent Zuverlässig 2001, 2002. Europa.gery.pl.
- Falcon P.M., Mariotti E., *Mniejszości etniczne w Europie, ich rola i prawa w społeczeństwie*, [w:] *Wielokulturowość – problem czy bogactwo?*, Fundacja im. F. Eberta, Gliwice 1994.
- Gawlik S., *Sytuacja polskiej mniejszości narodowej w Republice Czeskiej*.
- Gierek A., *Fizyka, życie i dusza*, Monachium 1985.
- Gronowska B., *Rada Europy wobec problemu mniejszości narodowych*, „Sprawy Międzynarodowe” 1991 nr 10.
- <http://strony.wp.pl/wp/panstwaeuropy/p/litwa.html>;
- http://strony.wp.pl/państwa_europy/pe/estonia.html.
- <http://stronywp.pl/panstwaeuropy/pe/lotwa.html>;
- <http://wiem.onet.pl/wiem/000543.html>;
- <http://wiem.onet.pl/wiem/004c4d.htm#s01>;
- <http://wiem.onet.pl/wiem/009efe.html#s01>;
- <http://wiem.onet.pl/wiem/00c1bf.htm#s01>;
- <http://wiem.onet.pl/wiem/00ce86.html#s01>;
- http://www.brh-gov-pl.or.at/WEHPL/inf07_5.htm, Praca w Austrii, Przedłużenie zezwolenia na pracę, Befreiungsschein.
- <http://www.cro.pl/powierz.php>,
- <http://www.eurodialog.org.pl/ed/aktualny/lithania.html.po>;
- <http://www.eurodialog.org.pl/ed/2/beitz.html.po>;
- <http://www.eurodialog.org.pl/ed/2/beitz.html.po>;

- <http://www.eurodialog.org.pl/ed/aktualny/lotwa.html.po>;
<http://www.eurodialog.org.pl/ed/aktualny/russia.html.po>; Europa.gery.pl-Rosja;
<http://www.europa.gery.pl/index.php?id=lotwa#ludnosc>;
<http://www.europa.gery.pl/index.php?id=litwa#ludnosc>;
<http://www.wakacje.chorwacja.prv.pl/Chorwacja>.
http://republika.pl/a_mielczarek/up_r/index.htm, Upředzenia, 2001;
<http://www.wch.cz/praca.htm>.
Internetowy raport 2003 ze Spisu Powszechnego 2002.
Kux S., *Międzynarodowe podejście do problemu mniejszości narodowych*, „Sprawy Międzynarodowe” 1992 nr 7-12.
Kwaśniewski K., *Socjologia mniejszości a definicje mniejszości narodowych*, Sprawy Narodowościowe, t. 1, 1992, PAN, Zakład Badań Narodowościowych, Poznań 1992.
Lehmann R., *Dlaczego mniejszości wymagają szczególnej ochrony w społeczeństwie?*, [w:] *Wielokulturowość – problem czy bogactwo?*, Fundacja im. F. Eberta, Gliwice 1994.
Lesiuk W., *Duńsko-niemieckie doświadczenia w rozwiązywaniu problemów etniczno-narodowościowych na pograniczu z perspektywy polskiej*, Opole 1997, rozdz. 4.
Luderwaldt, *Możliwości kształtowania współżycia grup etnicznych przez samorząd lokalny na przykładzie miasta Frankfurt nad Menem*.
Maryański A., *Narodowości świata*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 1994.
Meszaros L., *Sytuacja mniejszości węgierskiej w Słowacji*.
Międzynarodowa Konwencja w sprawie likwidacji wszelkich form dyskryminacji rasowej, DzU 1969 nr 25, poz. 187, 188, art. 1.
Międzynarodowy pakt praw obywatelskich i politycznych, DzU 1977 nr 38, poz. 168, art. 27.
Mikołajczyk B., *Mniejszości w prawie międzynarodowym*, Katowice 1996.
Nowicki A.M., *Bilans i zalecenia*, „Rzeczpospolita” 1993 nr 186.
Nowicki A.M., *Międzynarodowa ochrona praw mniejszości narodowych i etnicznych*, Warszawa 1992.
O Chorwacji i Chorwatach, Ludność, Chorwacja ONLINE; <http://www.europa.gary.pl/index.php?id=chorwacja#ludnosc>, Europa, Europejskie Centrum Ochrony Środowiska, Chorwacja, Ludność;
Okińczyc C., *Obecna sytuacja mniejszości polskiej na Litwie*, Publikacje materiałów konferencyjnych na temat: *Wielokulturowość...*, s. 86;
Opracowania J. Tortosa z 1986 roku.
Regulski J., *Jak zdobyć świadectwo moralności*, „Rzeczpospolita” 1993 nr 190.
„Rzeczpospolita” 1997 nr 56, B. Sierszuła, *Czechy, Surowsze kryteria pobytu*, s. 1-2, http://www.rp.pl/gazeta/wydanie_970307/prawo/prawo_a_2.html.
Siwek T., *Podział Czechosłowacji a mniejszość polska*, 1993.
Słowacja – w pięć lat po rozpadzie Czecho-Słowacji, red. P. Bajda, Warszawa 1999, Forum Europy Środkowo-Wschodniej przy Fundacji im. St. Batorego.
Spacerkiem po Europie, Mały atlas Unii Europejskiej, „Super Express” 2002, s. 3.
Sprawy Narodowościowe, seria nowa, t. 1, PAN, Zakład Badań Narodowościowych, Poznań 1992.
Trybuna, *Mniejszości narodowe w mediach*, Okienko – dla siebie, 18-19 listopada 2000 nr 269;
www.europa.gery.pl.
www.ponstwaeuropy.prv.pl;
Zahradnik S., *Struktura narodowościowa Zaolzia na podstawie spisu ludności: 1880-1991*, Trzyniec 1991.
Zatrudnianie cudzoziemców, Wydział Ekonomiczno-Handlowy Ambasady RP w Pradze.

NATIONAL AND ETHNICAL MINORITIES IN ENLARGED EUROPEAN UNION

Summary

By May 2004 Poland will have become a member of the European Union and national minorities living on the territory of Poland automatically will be an integral part of minority community in the European Union. It will certainly cause new problems. New phenomena will come out which we have not paid attention to so far. Therefore, now it is important to diagnose the scale of the phenomenon of national and ethnical minorities in the context of all European countries and to consider how the problem will be formed after the 1st May, 2004.

For a few years Poland have been preparing to adapting legal rights to European standards. On the 1st April, 2001 Poland became a party of a general convention of the European Council about protection of national minorities. Not all of the principles contained in the convention have fully found reflection in the Polish legislation. The existing gap is to be bridged by the law about national and ethnical minorities in Poland prepared by the Polish Sejm. Article 10.2 of the convention may be an example of such a legal blank which tells about possibility of using the language of national minorities before offices. There is no doubt that most of the rules written in the convention have been put into force in Poland. However, you should be conscious that the document also includes the principles which have not found enough reflection in the Polish legislation yet and those which need specifying or explaining. The fundamental problem is the fact that there is no legal certificate in which it would be specified which national and ethnical minorities live on the territory of Poland.

Poland is only one of the countries which will be struggling every now and again with new ethnical matters within the next few years. Currently about 472 000 people live in Poland who are numbered among the minority population. It is a mere 1,23% of the whole population of Poland. However, in the context of joining the European Union Poland should aim that both national minorities living in Poland and the Poles living in European Countries have comparable minority laws guaranteed irrespective of which country they decided to settle.